

УДК 159.9:316.647.5/.77-053.6”20” [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.18\(63\).05](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.18(63).05)

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Олена Праченко

кандидат психологічних наук,

старший викладач кафедри психосоматики та психологічної реабілітації

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

01601, Україна, м. Київ, вул. Пирогова, 9

o.k.prachenko@npu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0001-5174-2547>

Анотація

У статті розглянуто питання гендерних особливостей комунікативної толерантності та відмінностей у її вияві в юнацькому віці. Цей віковий період визначається значними перебудовами у соціальній та особистісній сфері розвитку юнаків, а комунікація виступає домінуючим елементом їх адаптації до таких трансформацій. У механізмі формування та вияву комунікативної толерантності вирішальну роль грає сумісність або несумісність одноіменних якостей партнерів. Проте, не меш важливими властивостями, які впливають на інтенсивність і гармонійність комунікації виступають гендерні якості особистості, зокрема гендерна ідентичність. Мета статті полягає у теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні рівнів комунікативної толерантності та гендерних особливостей особистостей юнацького віку, а також у виявленні взаємозв'язку між ними. Теоретичний аналіз заявленої проблематики показав, що, не зважаючи на досить пильну увагу науковців до проблеми комунікативної толерантності представників різних статей, доробок щодо її дослідження в юнацькому віці з позиції гендерної приналежності особистості (маскулінності, фемінності, андрогінності) не виявлено. Для проведення дослідження нами були використані наступні методи: теоретичні (аналіз, синтез та узагальнення останніх наук досліджень зазначеної проблеми); емпіричні («Опитувальник комунікативної толерантності» (авт. В.В. Бойко) та опитувальник «Психологічна стаття» (авт. С. Бем)); метод статистичного аналізу (кореляційний аналіз Пірсона). Отримані емпіричні дані дали змогу визначити, що більшості досліджуваних юнацького віку спостерігаються прагнення до сприятливого та ефективного спілкування, до порозуміння з опонентами, вони соціально активні і не уникають спільної діяльності з іншими, проте, через певну обмеженість здібностей та умінь іноді вони не здатні організувати ефективну комунікативну діяльність на основі партнерських взаємин, виявляти «гнучкість» у спілкуванні залежно від індивідуальних особливостей інших. Також нами було визначено, що для більшості юнацтва властиві маскулінні та андрогінні якості особистості. Аналіз взаємозв'язку гендерних якостей особистості з рівнем її комунікативної толерантності показав, що в особистостей маскуліного типу частіше спостерігаються тенденції інтолерантної комунікації, ніж у особистостей фемінного та андрогінного типу.

Ключові слова: толерантність, комунікативна толерантність, гендерна ідентичність, маскулінність, андрогінність, фемінність.

Вступ

Останнім часом однією з найактуальніших проблем сучасності є умови та методи формування толерантних відносин між людьми. Збільшення кількості груп та субкультур у сучасному суспільстві, проблеми взаєморозуміння народів, що населяють країну, згасання

духовних, моральних цінностей буття людини, зростання різного роду екстремізму створюють перешкоди на шляху до досягнення взаєморозуміння та встановлення зв'язку між індивідами. Особливо відчутною ця проблема виявляється саме у юнацькому віці, оскільки молодому поколінню бракує достатнього досвіду та психологічної готовності, аби розуміти й усвідомлено приймати участь у сучасних соціальних, культурних та етнічних трансформаціях. Міжособистісні стосунки формуються на сприйнятті та розумінні людьми один одного. У колективі збираються люди, кожен з яких має індивідуальні особливості: вікові, зовнішні, гендерні, професійні відмінності, відмінності в темпераменті, характері, рівні інтелекту, освіченості, соціальних настановах. Внутрішні психологічні та соціальні установки суб'єкта сприйняття запускають певну схему соціальної перцепції. Однією з базових складових цієї схеми виступає толерантність як комплексна особистісна якість, яка характеризує сукупність ціннісних установок особистості, що є показником соціальної рефлексії, рівня комунікативності, здатності долати деструктивні впливи навколишнього середовища, сприяє успішній адаптації до соціального оточення й піддається розвитку у процесі соціалізації, виховання та самовиховання.

Розглядаючи толерантність у контексті взаємостосунків з іншими людьми, важливо констатувати, що вона виступає як найважливішим принципом комунікації у різних сферах людської взаємодії так і можливістю досягнення взаєморозуміння та встановлення зв'язку між індивідами, враховуючи їх соціальні, психологічні та особистісні особливості. Тому в нашій роботі ми докладно зупинимося на вивченні толерантності у спілкуванні або комунікативної толерантності.

Комунікативна толерантність – це найважливіша соціально-психологічна характеристика особистості, необхідна для забезпечення ефективності процесів взаємодії. Вирішення питань, викликаних потребами суспільства, можливе при наявності високорозвиненої комунікативної толерантності, але велика частина молоді виявляє неготовність і недостатнє прагнення до саморозвитку, саморефлексії та соціальної активності. Відповідно, проблема дослідження особливостей комунікативної толерантності сучасної молоді, зокрема з позиції гендерного підходу, є актуальною на даному етапі.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні рівня комунікативної толерантності та гендерних особливостей, а також виявлення взаємозв'язку між ними. З огляду на мету були сформовані наступні **завдання**: 1) провести теоретичний аналіз феномена комунікативної толерантності та особливостей її вияву юнаками та юнками; 2) підібрати методики й дослідити особливості вияву комунікативної толерантності та гендерних якостей сучасної молоді; 3) проаналізувати специфіку впливу гендерних якостей представників юнацького віку на вияв їх комунікативної толерантності.

Уявлення про толерантність у світовій культурі мають давню та багату історію. Так, уже в античних релігійно-міфічних вченнях можна виявити деякі її прояви, зокрема, згадування про віротерпимість до інших релігійних течій. Протягом тривалого часу поняття толерантності трансформувалося і набирало все нові та нові інтерпретації.

У філософії, соціології і в багатьох інших науках ми зустрічаємося з різними оцінками цієї категорії. Так, у «Словнику з етики» толерантність ототожнюється з терпимістю і означає моральну якість, яка характеризує терпляче ставлення до інтересів, переконань, вірувань, звичок у поведінці інших людей. Виявляється толерантність у бажанні досягти взаємного розуміння та в узгодженості різних інтересів і точок зору без застосування крайніх мір тиску, переважно методами роз'яснення і переконання (Бантішева, 2016).

Психологічний зміст толерантності можна визначити як набуту особистісну стійкість, через послаблення реагування на несприятливий фактор і зниження чутливості до його впливу (Кузьменко, 2019); стійкість до невизначеності; етнічну стійкість (Гриншпун, 2003); стійкість до стресу; як стійкість до конфлікту, через вияв особистістю свідомого, осмисленого, відповідального вибору щодо власної життєвої позиції та активності у побудові взаємостосунків (Співак, 2012); стійкість до поведінкових відхилень як особливий спосіб взаємоставлення при міжособистісній взаємодії та комунікації (Бойко, 1994). Отже, толерантність виступає установкою свідомості та принципом організації соціальних відносин через вияв пошани до іншої людини, визнання за нею права на власні переконання та відмінності.

У різні періоди розвитку психологічної науки складну природу комунікативної толерантності розглядали А.Г. Асмолов, З.А. Агеева, А.А. Бодалев, В.В. Бойко та ін. Так, наприклад, вчені Г.У. Солдатова, С.В. Чигарькова досліджували толерантність та етнічну ідентичність, А.А. Корякіна вказувала на формування толерантності в полікультурному освітньому просторі, О.К. Логвінова розглядала особливості комунікативної толерантності студентів, Е.Ф. Ященко було виявлено вплив комунікативної толерантності на адаптивність студентів, М. Веркуйтен, К. Йогісваран встановлено підвищення виявлення толерантності в навчальних групах (Глинська & Склярів, 2019). В.В. Бойко визначав комунікативну толерантність як терпіння людини до інших людей, здатність приймати інших такими, які вони є, без виникнення агресивних реакцій (Бойко, 1994).

На думку Т.Л. Барандової, для розвитку комунікативної толерантності у особистості повинні бути сформовані такі якості як здатність до рефлексії, компромісу та взаємодії (Барандова, 2007).

На наш погляд, комунікативна толерантність є частиною емпатійних здібностей особистості, які виявляються в налаштованості на співпрацю, відкритості новому, безконфліктності, компромісності, адаптованості.

Аналіз теоретичних джерел дає змогу підтвердити, що комунікативна толерантність виявляється у зрілої особистості, що володіє визначеними особистісними якостями, такими як терпимість, уважність, емпатія, саморегуляція, самоконтроль, доброзичливість та відкритість у контактах. Механізм виникнення та прояву комунікативної толерантності пов'язаний з психологією емоційного ураження особистості.

Усвідомлено, на рівні передсвідомості або підсвідомості кожна людина реагує на те, що вона і партнер мають різні ознаки в сфері тих чи інших проявів особистості. Звичайно, враження як про себе, так і про партнера суб'єктивне, але в цьому і полягає драматизм емоційного виховання, деякі відмінності здаються неприйнятними і тому засуджуються або зовсім не приймаються.

У механізмі комунікативної толерантності вирішальну роль грає сумісність або несумісність одноіменних якостей партнерів – інтелект з інтелектом, характер з характером, звичок із звичками, темперамент з темпераментом. Інакше кажучи, партнери виставляють і оцінюють якість і стан іншого рівня окремих підструктур особистості. Не менш важливими якостями, які впливають не тільки на інтенсивність, але і на якість комунікації виступають гендерні якості особистості (Кузьменко, 2019).

Існування відмінностей між чоловіками і жінками, в тому числі й у спілкуванні, що має багатоаспектну природу, незаперечне. Фактор статі біологічно, психологічно, соціально і культурно впливає на когнітивну сферу, поведінку, сприйняття та використання мови. Vovk Yu. & Vovk L. виділяють деякі психологічні фактори, що впливають на відмінності в

поведінці чоловіка та жінки, а саме: особливості сприйняття, темпераменту, логіки та інтуїції, пристосованості, взаємовідносин з оточуючими (Vovk & Vovk, 2018).

Проте, ми вважаємо, що будь-які особливості неможливо розглядати як абсолютні маркери чоловічого чи жіночого мовлення. Вони відрізняються лише за частотністю вживання, наприклад, надмірно ввічливі форми частіше зустрічаються в мовленні жінок, найбільш грубі, інвективні форми – в мовленні чоловіків; для жіночого мовлення характерна гіперкорекція мовних форм, що співпрацює з типом розмови; для чоловічого мовлення – не суворе дотримання мовних та мовленнєвих форм, категоричність суджень.

Особливо гостро питання комунікації та гендерних відмінностей у її побудові постають саме у юнацькому віці. Оскільки саме цей віковий період визначається значними перебудовами у соціальній та особистісній сфері розвитку юнаків: трансформуються цінності; зростає увага до особистісних переживань; збільшується інтерес до власного психічного життя; завершується становлення світогляду особистості як системи знань про політичне, економічне, культурне життя суспільства; активізується усвідомлення своєї унікальності, власного світосприймання; поглиблюється «Я-концепція» (Кондратюк & Литвиненко, 2014). Отже, не зважаючи на досить пильну увагу науковців до проблеми комунікативної толерантності представників різних статей, ми не виявили доробок щодо її дослідження в юнацькому віці з позиції гендерної приналежності особистості (маскулінності, фемінності, андрогінності).

Методи дослідження

Для проведення дослідження нами були використані наступні методи: теоретичні (аналіз, синтез та узагальнення останніх наук досліджень зазначеної проблеми); емпіричні («Опитувальник комунікативної толерантності» (авт. В.В. Бойко) та опитувальник «Психологічна стаття» (авт. С. Бем)); метод статистичного аналізу (кореляційний аналіз Пірсона)

«Опитувальник комунікативної толерантності» (авт. В.В. Бойко) дозволяє оцінити, в яких аспектах відносин особистість найбільше схильна до інтолерантних виявів у комунікації. Опитувальник допомагає розглянути свої слабкі сторони та зрозуміти, які поведінкові реакції, стратегії та установки у міжособистісному спілкуванні варто підкоригувати, щоб зробити комунікативний процес лаконічним, гармонійним та ефективним.

Використана методика складається з 45 питань, поділених на 9 блоків, які відображають особливості поведінки особистості у певних умовах спілкування. Кожне питання оцінюється від 0 до 3 балів, щоб висловити, наскільки вірні наведені міркування щодо респондента. Підраховується сума балів отриманих за всіма дев'ятьма ознаками. Максимальна кількість балів – 135, по кожному з блоків – 15: 1–45 високий рівень комунікативної толерантності (такі особистості врівноважені і передбачувані, можуть порозумітися з дуже різними людьми, здатні стримувати негативні емоції щодо інших, завдяки чому утворюється комфортна обстановка для спільної роботи); 45–85 середній рівень комунікативної толерантності (ситуативно толерантні, неприязнь до партнера приховують заради спільної справи, рідко засуджують індивідуальність інших людей); 85–125 низький рівень комунікативної толерантності (досить рідко дбають про почуття інших, схильні давати безперешкодний вихід своїм негативним емоціям та мають тенденцію гостро реагувати на будь-які відмінності з партнером); 125–135 повне неприйняття оточуючих (постійно піддають вербалізованій критиці мотиви, наміри, принципи, стиль життя кожного опонента по спілкуванню, орієнтуються лише на власні почуття).

Для діагностики психологічної статі був використаний опитувальник С. Бем «Психологічна стать», за допомогою якого визначався ступінь андрогінності, маскулінності та фемінінності респондентів. Опитувальник містить 60 тверджень (якостей), на кожне з яких досліджуваний відповідає «так» чи «ні», оцінюючи цим наявність чи відсутність у себе названих якостей.

Для оцінки результатів використовується колюч:

маскулінність («так»): 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58;

фемінінність («так»): 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59.

За кожний збіг відповіді з ключем нараховується один бал. Потім визначаються показники фемінінності (F) та маскулінності (M) відповідно до наступних формул:

$F = (\text{сума балів з фемінінності}): 20$

$M = (\text{сума балів за маскулінністю}): 20$

Основний індекс IS визначається як:

$IS = (F - M): 2,322$

Оцінка результатів проходить відповідно показника величини індексу IS: в межах від -1 до +1, роблять висновок про андрогінності; IS менше -1, робиться висновок про маскулінності; IS більший за +1 — про фемінінність. До того ж, якщо IS менше -2,025 говорять про яскраво виражену маскулінність, якщо IS більше +2,025 — говорять про яскраво виражену фемінінність.

Підрахунок та кількісний аналіз отриманих результатів відбувався з використанням методів комп'ютерної обробки експериментальних кількісних даних (програма SPSS 18.0) та метод статистичного аналізу – кореляційний аналіз Пірсона.

Дослідження проводилося впродовж першого семестру 2021/2022 навчального року зі студентами факультету психології (II-III курс) НПУ імені М.П. Драгоманова та студентами факультету природничо-географічних і точних наук (I-II курс) Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Загальна вибірка респондентів складала 180 осіб юнацького віку, з яких 94 юнки та 86 юнаків.

Результати та дискусії

Основою міжособистісної взаємодії особистостей юнацького віку є комунікація, що стало орієнтиром у дослідженні вияву толерантних та інтолерантних установок в процесі їх міжстатевої комунікації. Вивчення рівня комунікативної толерантності представників юнацького віку відбувалося за допомогою методики В.В. Бойко для діагностики загального рівня комунікативної толерантності (рис. 1).

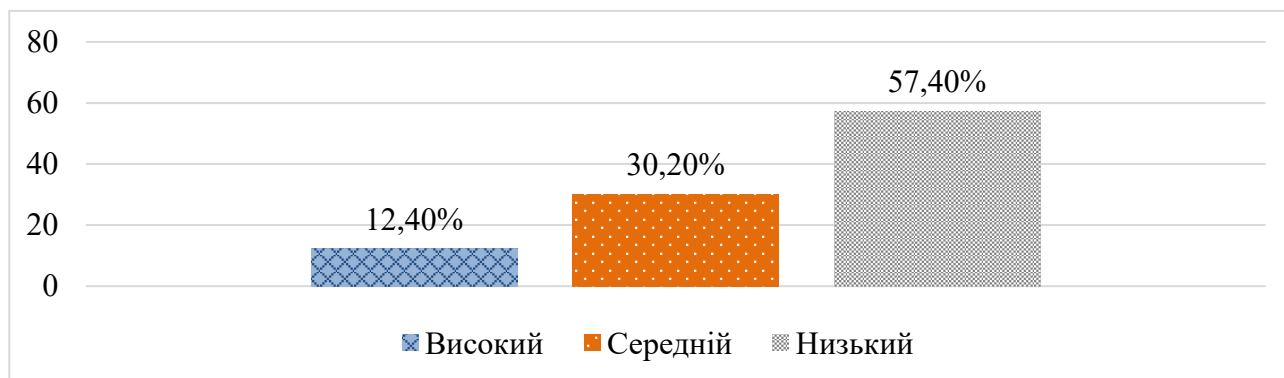

Рис. 1. Результати кількісного аналізу вияву комунікативної толерантності юнаків та юнок (%)

Отримані результати дослідження показали, що *високий рівень* комунікативної толерантності властивий 12,40% юнацтва. Такі особистості усвідомлюють та приймають відмінності партнера, його право на власні мотиви, цінності та прагнення. Вони не засуджують їх і не використовують для приниження опонента або для впливу на нього задля забезпечення власних протреб у самореалізації. Процес комунікації в них будується на основі конструктивного діалогу, який орієнтований на отримання інформації від опонента.

Середній рівень комунікативної толерантності було виявлено у 30,20% представників юнацького віку. Для них властива конструктивність та компромісність у процесі міжособистісної комунікації. При веденні діалогу вони досить диференційовано використовують свої знання, уміння та навички. Проте, час від часу можуть використовувати певні комунікативні бар'єри, бути замкнутими та виявляти зверхність до опонента. Також у їх висловлюваннях може спостерігатись консерватизм та категоричність.

Показники *низького рівня* комунікативної толерантності були констатовані в 57,40% досліджуваних. У таких особистостей спостерігається досить сильна нетерпимість до особистого дискомфорту (фізичного чи емоційного), який вони можуть відчувати у компанії неприємних для них опонентів. Досить часто таким юнакам і юнкам властиві комунікативні бар'єри, особливо у важливих ситуаціях. Водночас, в процесі комунікації таких особистостей спостерігається певна директивність, спрямованість на підпорядкування партнера.

Дуже *низького рівня* комунікативної толерантності (повної інтолерантності) в процесі аналізу отриманих результатів не виявлено.

Отже, аналіз отриманих кількісних показників комунікативної толерантності дозволив узагальнити, що лише незначна частина досліджуваних володіють достатніми комунікативними уміннями та навичками, які вони здатні успішно реалізовувати в процесі міжособистісної взаємодії. В той же час, у більше ніж половини осіб юнацького віку звфіксовано знижені показники комунікативної толерантності. Для них характерна інформаційна обмеженість, занижена комунікативна культура, обмежена емпатійність до емоцій та почуттів опонента. Досить часто вони демонструють категоричність у доведенні власної точки зору, що стає причиною виникнення конфліктних ситуацій.

Проведене діагностичне дослідження дало можливість визначити рівень сформованості комунікативної толерантності. Водночас, при аналізі кількісних та якісних показників досліджуваного феномена було відмічено деяку невідповідність у показниках дівчат та хлопців. Це дало можливість припустити, що на розвиток та вияв комунікативної толерантності юнацтва значний вплив мають їх гендерні особливості, зокрема ідентичність, порушення якої призводить до дестабілізації соціальних стосунків, сприяє зростанню конфліктності особистості, зниженню емпатійності, вияву неадекватних вербальних та невербальних реакцій. Тому подальше дослідження було спрямоване на вивчення гендерної ідентичності (за допомогою методики «Психологічна статя» (авт. С. Бем)) та виявленню її взаємозв'язків з рівнем комунікативної толерантності досліджуваних юнацького віку (табл. 1).

Проведений аналіз отриманих результатів дослідження гендерної ідентичності осіб юнацького віку надав можливість констатувати, що 61,30% хлопців та 33,40% дівчат демонструють виражену маскуліність. Для них характерні «чоловічі» якості особистості, зокрема: впевненість, наполегливість, прояв лідерських якостей, безапеляційність, домінантність, незалежність та категоричність. Важливо відмітити, що такі показники маскуліності серед хлопців свідчать про їх підпорядкованість традиційним нормам чоловічої

поведінки, які вони можуть спрямовувати як проти окремих жінок та чоловіків, так і суспільства загалом. Досить не поодинокими є випадки цькування ними тих представників обох статей, у яких, на їх думку, помітні невідповідності статевої приналежності зовнішності, роду діяльності, звичкам, потребам та стилям взаємодії. У свою чергу маскулітні юнки всіма силами борються за владу над оточуючими, а чоловіки зі слабким характером викликають відчуття відрази. Вони нетерпимі до заперечень і нав'язують свою думку всім оточуючим, їх важко переконати, мають непокладистий характер, не відповідають штампам та рамкам, у них свої правила та закони. Водночас, такі дівчата взмозі брати на себе відповідальність, а не перекидати її на оточуючих.

Таблиця 1

Кількісні показники вияву гендерної ідентичності та її взаємозв'язок з рівнями комунікативної толерантності осіб юнацького віку

Гендерна ідентичність	Маскулітність	Фемінність	Андрогінність
Стать			
Юнки (n=94)	33,40%	20,10%	46,50%
Юнаки (n=86)	61,30%	1,10%	37,60%
Комунікативна толерантність	-0,40**	0,26**	0,28**

У 1,10% хлопців та 20,10% дівчат виявлено домінування суто «жіночих» – фемінних якостей особистості, таких як емпатійність, співчуття, поступливість, контактність, соціальна відкритість. Основною перевагою фемінних молодих хлопців є вміння знаходити компроміси, йти на поступки. Проте вони здатні втомити оточуючих скаргами, ниттям, сумнівами, вічними комплексами, нерішучістю. Вони не звикли стримувати емоцій, не можуть підтримати у скрутний момент, відчувають труднощі у проблемних ситуаціях, при ухваленні вольового рішення, дуже рідко можуть піти на відчайдушний вчинок. Що ж до юнок, то вони більшою мірою орієнтовані на сім'ю та дітей, ніж на кар'єрне зростання. Найчастіше такі дівчата бувають вразливими та емоційними, важко переживають критику на свою адресу. Їхня поведінка відповідає нормативним уявленням та установкам соціуму про роль жінки.

Андрогінність було відмічено в 46,50% юнок та 37,60% юнаків. Для них властивими є високі адаптивні можливості особистості, компромісність в соціальних контактах та відсутність агресивно-домінативних виявів. Юнаки та юнки з андрогінною психологічною статтю краще адаптуються до нових умов, швидше орієнтуються у несподіваних ситуаціях. Це пов'язано з тим, що й моделі поведінки найбільш різноманітні, ніж у особистостей з виключно фемінним чи виключно маскулітним якостями. Так, юнаки та юнки усвідомлюють себе представниками власної статі, але залежно від ситуації можуть виявляти фемінні чи маскулітні риси, а отже, вони більш гнучкі у спілкуванні та встановленні соціальних контактів.

Такі високі показники маскулітності та андрогінності в хлопців і дівчат, скоріше за все, є наслідком змін у соціально-політичній, соціально-економічній, освітній та культурній сферах суспільного життя. На нашу думку, чинниками таких трансформацій в гендерній структурі сучасного юнацтва виступають довготривалі значні обмеження їх соціальних контактів через вимушену ізоляцію, що пов'язана з пандемією COVID-19, а також ситуація невизначеності, причиною якої стало наростання напруги у політичному та економічному

житті країни. Все це і виступило каталізатором розвитку і прояву у дівчат поряд із власне жіночими маскулітними якостями, а у юнаків зростання та загострення таких якостей як самостійність, категоричність, певна домітантність, обмежена емпатійність, конфліктність.

Проведений кореляційний аналіз показав значні зворотні зв'язки між показниками маскулітності у дівчат і хлопців та комунікативною толерантністю ($-0,40^{**}$, при $p \leq 0,01$). Такі результати свідчать про те, що високій маскулітності відповідає низький рівень комунікативної толерантності. У них спостерігаються знижені адаптивні можливості, для них вагомими є лише їхні прийняті та особистісно обґрунтовані правила та норми, вони певною мірою емоційно та інфортаційно обмежені. В процесі комунікації категоричні, часто безкомпромісні та різкі у висловлюваннях, схильні до використання комунікативних бар'єрів, а у критичних ситуаціях можуть бути агресивними й нехтувати нормами виховання та моралі, провокуючи конфліктні ситуації.

Водночас нами були отримані позитивні показники кореляції комунікативної толерантності з фемінністю ($0,26^{**}$, при $p \leq 0,01$) та андрогінністю ($0,28^{**}$, при $p \leq 0,01$). Такі особистості легше переживають процеси адаптації та соціалізації, визнають право опонента на відмінності у цілях, мотивах та цінностях. За рахунок своєї розвиненої емпатійності вони рідко виступають провокаторами конфліктів, майже не мають комунікативних бар'єрів, у кожній ситуації намагаються почути опонента та прийти до компромісу. Проте, важливо відмітити, що такий вияв комунікативної толерантності у надмірно фемінних особистостях може свідчити про дещо знижену самооцінку, невпевненість у собі та несформованість емоційно-вольової сфери.

Висновки

Проведене нами теоретичне дослідження показало, що у теперішніх умовах економічної, політичної та соціальної нестабільності проблема міжособистісної взаємодії особистостей юнацького віку, зокрема особливостей їх комунікації дуже вагама. У контексті нашого дослідження, важливою умовою для конструктивності, гармонійності та інформативності даного процесу виступає комунікативна толерантність. Аналіз сучасних наукових розвідок показав, що значний вплив на рівень та особливості вияву зазначеного феномена здійснюють особистісні, вікові та статеві якості особистості. Проте нами не було зафіксовано досліджень щодо особливостей впливу гендерних якостей особистості на вияв її комунікативної толерантності.

За отриманими результатами емпіричного дослідження нами було констатовано, що у більшості досліджуваних юнацького віку спостерігаються ситуативно толерантні або дещо знижені показники толерантності в комунікації. У них спостерігаються прагнення до сприятливого та ефективного спілкування, до порозуміння з опонентами. Вони соціально активні і не уникають спільної діяльності з іншими, проте через певну обмеженість здібностей та умінь іноді вони не здатні організувати ефективну комунікативну діяльність на основі партнерських взаємин, виявляти «гнучкість» у спілкуванні залежно від індивідуальних особливостей інших. Це може створювати цілий комплекс комунікативних проблем, зокрема: орієнтованість на суб'єкт – об'єктне спілкування; складнощі в адаптації своєї поведінки до вимог ситуації та особливостей партнера по спілкуванню; переважаюча скутість при спілкуванні з незнайомими людьми; час від часу стереотипізація сприйняття оточуючих; певна обмеженість у сприйнятті емоційних станів інших.

Також нами було визначено, що для більшості юнацтва властиві маскулінні якості особистості такі як відповідальність, цілеспрямованість, впевненість у собі, мобільність, амбіційність при встановленні контактів та виборі стилів комунікації, налаштованість на лідерські позиції та конкурентність при веденні діалог. Водночас значна частина представників юнацького віку володіють андрогінними якостями, які виявляються у розвинених адаптивних можливостях, гнучкості та компромісності в процесі міжособистісної комунікації, відсутності різких агресивних виявів.

За отриманими результатами виявлення взаємозв'язку гендерних якостей особистості з рівнем її комунікативної толерантності можна констатувати, що у особистостей маскуліного типу частіше спостерігаються тенденції до інтолерантної комунікації, ніж у особистостей фемінного та андрогінного типу. Юнаки та юнки з маскуліним типом гендерної ідентичності в процесі комунікації більш практичні, лаконічні та стримані, орієнтуються лише на перевірені, доведені факти. Але іноді можуть виявляти категоричність у своїх судженнях, завищені вимоги до опонента, схильні до виправлень, сарказму в процесі діалогу. Водночас представники юнацтва з фемінним та андрогінним типами частіше налаштовані на конструктивний, компромісний діалог. Вони легше приймають думки опонента та адаптуються до його комунікативних відмінностей. Проте важливо вказати, що особистості з надмірим фемінним типом можуть обмежувати власні особистісні якості та комунікативні особливості з метою уникнення конфронтацій, що в свою чергу стає причиною внутрішнього конфлікту.

Перспективами подальших досліджень ми визначили поглиблене вивчення вказаної проблематики з урахуванням соціальної та етнічної приналежності, а також розробку корекційно-розвивальної програми комунікативної толерантності осіб юнацького віку.

Література

1. Бантишева, О.О. (2016). Гендерно-вікові особливості схильності осіб юнацького віку до активної поведінки. *«Молодий вчений»*, 1(28), 58–63.
2. Барандова, Т.Л. (2007). Основы толерантности в гендерной перспективе. *Толерантность: введение в понятие. Учебное пособие* А.Ю.Сунгурова (Ред.). Санкт-Петербург : Изд-во Ютас
3. Бойко, В.В. (1994). Коммуникативная толерантность в межличностных отношениях. *Обозрение психиатрии и медицинской психологии им. В.М. Бехтерева*, 1, 13–21.
4. Воропаєва, Т.С. (2010). Трансформація гендерної ідентичності в Україні. Т.І. Власова & Т.М. Талько (Ред.). *Особистісні виміри становлення нової парадигми сучасної української освіти*. (Монографія) (с. 150–158). Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький.
5. Глинська, Л., & Склярів, Р. (2019). Феномен толерантності в соціально-філософських інтерпретаціях. *Соціологічні студії*, 2(15), 42–44. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2019-02-42-47>
6. Гриншпун, И.Б. (2003). Понятие и содержательные характеристики толерантности. *Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика): сборник научно-методических статей* (2-е изд., с. 31–40). Москва : МПСИ; Воронеж : НПО «МОДЭК».
7. Кондратюк, А.Ю., & Литвиненко, С.А. (2014). Гендерні відмінності самореалізації особистості в юнацькому віці. *Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць РДГУ*, 3, 73–75.
8. Кузьменко, Р. (2019). Феномен толерантності як консолідуєчий фактор в людських відносинах. *Матеріали звітної науково – практичної конференції викладачів, докторантів та аспірантів факультету філософії та суспільствознавства. Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету (13-17 травня)*, 66–68. Київ : Вид-во імені М. П. Драгоманова.

9. Співак, Л. М. (2012). Психологічні передумови становлення самосвідомості особистості в юності. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*, 627, 141–149.
10. Vovk, Yu., & Vovk, L. (2018). The structure of the gender culture of junior schoolchildren. *Людинознавчі студії. Збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія: Педагогіка*, 6(38), 84–95. <https://doi.org/10.24919/2313-2094.6/38.121429>
11. Storozhuk, S., & Hoian, I. (2017). Gender equality as a modern phenomenon. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 11, 71–83. <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i11.105481>

References

1. Bantysheva, O.O. (2016). Henderno-vikovi osoblyvosti skhylnosti osib yunatskoho viku do aktyvnoi povedinky [Gender and age characteristics of adolescents' propensity to active behavior]. *Molodyi vchenyi – The Young Scientist*, 1(28), 58–63 [in Ukrainian].
2. Barandova, T.L. (2007). *Osnovy tolerantnosti v hendernoi perspektyve. Tolerantnost: vvedeniye v poniatye. Uchebnoe posobyie [Fundamentals of tolerance in a gender perspective. Tolerance: an introduction to the concept. Textbook]*. In A.Yu. Sungurov (Ed.). Saint Petersburg : Yzd-vo Yutas [in Russian].
3. Boiko, V.V. (1994). Kommunykatyvnaia tolerantnost v mezhlychnostnykh otnosheniakh [Communicative tolerance in interpersonal relationships.]. *Obozreniye psykhyatryu y medytsynskoi psykholohyy im. V.M. Bekhtereva – Review of psychiatry and medical psychology. V.M. Bekhtereva*, 1, 13–21 [in Russian].
4. Voropaieva, T.S. (2010). Transformatsiia hendernoi identychnosti v Ukraini. Osobystisni vymiry stanovlennia novoi paradyhmy suchasnoi ukrainskoi osvity [Transformation of gender identity in Ukraine]. In T.I. Vlasovoi & T.M. Talko (Eds.). *Osobystisni vymiry stanovlennya novoyi paradyhmy suchasnoyi ukrayinskoyi osvity – Personal dimensions of the formation of a new paradigm of modern Ukrainian education* (pp. 150–158). Dnipropetrovsk : Vyd-vo Makovetskyi [in Ukrainian].
5. Hlynska, L., & Skliarov, R. (2019). Fenomen tolerantnosti v sotsialno-filosofskykh interpretatsiiah [The phenomenon of tolerance in socio-philosophical interpretations.]. *Sotsiolohichni studii – Sociological Studies*, 2(15), 42–44. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2019-02-42-47> [in Ukrainian].
6. Hrynshpun, Y.B. (2003). Poniatye y sodержatelnie kharakterystyky tolerantnosti [The concept and content characteristics of tolerance]. *Tolerantnoe soznaniye y formirovaniye tolerantnykh otnosheni (teoriya y praktika): sbornik nauchno-metodycheskykh ststatei – Tolerant consciousness and the formation of tolerant relations (theory and practice): a collection of scientific and methodological articles* (2nd ed., pp. 31–40). Moscow : MPSY; Voronezh : NPO «MODЭК» [in Russian].
7. Kondratiuk, A.Iu., & Lytvynenko, S.A. (2014). Henderni vidminnosti samorealizatsii osobystosti v yunatskomu vitsi [Gender differences in self-realization of the individual in adolescence.]. *Psykholohiia: realnist i perspektyvy. Zbirnyk naukovykh prats RDHU – Psychology: reality and prospects. Collection of scientific works of RDGU*, 3, 73–75 [in Ukrainian].
8. Kuzmenko, R. (2019). Fenomen tolerantnosti yak konsoliduiuchy faktor v liudskykh vidnosynakh [The phenomenon of tolerance as a consolidating factor in human relations.]. *Materialy zvitnoi naukovo- praktychnoi konferentsii vykladachiv, doktorantiv ta aspirantiv fakultetu filosofii ta suspilstvoznnavstva. Yednist navchannia i naukovykh doslidzhen – holovnyi pryntsyup universytetu – Proceedings of the reporting scientific-practical conference of teachers, doctoral students and graduate students of the Faculty of Philosophy and Social Sciences. Unity of teaching and research - the main principle of the university (May 13-17)*, 66–68 . Kyiv : Vyd-vo imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].
9. Spivak, L.M. (2012). Psykholohichni peredumovy stanovlennia samosvidomosti osobystosti v yunosti [Psychological prerequisites for the formation of self-awareness of the individual in adolescence.]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Pedagogika ta psykholohiia – Scientific Bulletin of Chernivtsi University. Pedagogy and Psychology*, 627, 141–149. [in Ukrainian].

10. Vovk, Yu., & Vovk, L. (2018). The structure of the gender culture of junior schoolchildren. *Liudynoznavchi studii. Zbirnyk naukovykh prats DDPU imeni Ivana Franka. Seria: Pedagogika - Human studies. Collection of scientific works of Ivan Franko DSPU. Series: Pedagogy*, 6(38), 84–95. <https://doi.org/10.24919/2313-2094.6/38.121429> [in Ukrainian].
11. Storozhuk, S., & Hoian, I. (2017). Gender equality as a modern phenomenon. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 11, 71–83. <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i11.105481>

GENDER FEATURES OF COMMUNICATIVE TOLERANCE MANIFESTATION OF MODERN YOUTH

Olena Prachenko

PhD in Psychology, Lecturer

of the Department of Psychosomatics and Psychological Rehabilitation

National Pedagogical Drahomanov University

9, Pyrohov Str., Kyiv, Ukraine, 01601

o.k.prachenko@npu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0001-5174-2547>

Abstract

The article considers the issue of communicative tolerance and gender differences in its manifestation in adolescence. As this age period is determined by significant changes in the social and personal development of young people, communication is the dominant element of their adaptation to such transformations. Compatibility or incompatibility of the same qualities between the partners plays a crucial role in the mechanism of formation and manifestation of communicative tolerance. However, gender qualities of personality, in particular gender identity, are not only important qualities that affect the intensity and quality of communication. The purpose of the article is to theoretically analyze and empirically study the level of communicative tolerance and gender characteristics of adolescents, as well as to identify the relationship between them. Theoretical analysis of the stated issues showed that despite the scientists' close attention to the problem of communicative tolerance of different sexes, no work on its study in adolescence from the standpoint of gender (masculinity, femininity, androgyny) has been found. The following methods were used to conduct the research: theoretical (analysis, synthesis and generalization of the latest research sciences of this problem); empirical "Questionnaire of communicative tolerance" (author V.V. Boyko) and Sandra Bem's questionnaire "Diagnosis of psychological sex". Besides, the method of statistical analysis, Pearson's correlation analysis was used. Empirical data have shown that the majority of young adolescents have a desire for favorable and effective communication, understanding with opponents, they are socially active and do not avoid joint activities with others, however, due to limited abilities and skills, sometimes they are unable to organize effective communicative activities based on partnership relations, show "flexibility" in communication depending on the individual characteristics of others. We also found that most young people have masculine and androgynous personality traits. Analysis of the relationship between the gender qualities of the individual with the level of their communicative tolerance showed that masculine individuals tend to have intolerant communication tendencies more often than feminine and androgynous individuals do.

Keywords: tolerance, communicative tolerance, gender identity, masculinity, androgyny, femininity.

Подано 08.06.2022

Рекомендовано до друку 17.06.2022